

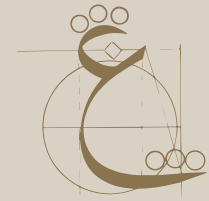
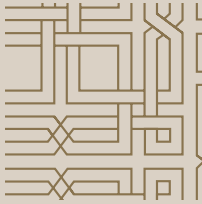

kadim

SAYI / ISSUE 5 • NİSAN / APRIL 2023

05

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 5 • NİSAN | APRIL 2023

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İŐLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 121,
Serdivan/Sakarya (Türkiye) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Arti Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • NİSAN | APRIL 2023

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıf-Gayriticari 4.0 Uluslararası \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakğı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğı sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles published in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Kadim's commitment to immediate and Libre Open Access to its content reflects its conviction in advancing global knowledge exchange. The opinions presented in the articles are the sole responsibility of their respective authors and do not represent the views or opinions of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

Arif BİLGİN | Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

Necmettin ALKAN | Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | Doç. Dr., California State University,-Sacramento
Fatih BOZKURT | Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Filiz DIĞIROĞLU | Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | Dr. Öğr. Üyesi., University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

Ömer Faruk CAN | Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi
Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇİTİR | Dr., Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

Sedat KOCABEY | Dr., Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hâcer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

MİZANPAJ VE
SOSYAL MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND
SOCIAL MEDIA EDITOR

Büşranur BEKMAN | Sakarya Üniversitesi

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Keskintaş, Orhan.
Adalet, Ahlâk ve Nizam
Osmanlı Siyasetnameleri

İSTANBUL: İLETİŞİM
YAYINLARI, 2017, 344 S.
ISBN: 9789750522789

AHMET KELEŞ*

ÖZ ABSTRACT

Bu yazı Orhan Keskintaş'ın Osmanlı siyasetnameleri hakkındaki doktora tezine dayanan *Adalet, Ahlâk ve Nizam Osmanlı Siyasetnameleri* adlı eserini tahlil etmektedir. Bölümlerin içeriği hakkında ayrı ayrı özet bilgiler verilmekte ve ardından genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Son kısımda esere yönelik bazı olumsuz eleştiriler de eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihi, Adalet, Ahlâk, Nizam, Siyasetname.

This article analyzes Orhan Keskintaş's work entitled *Justice, Morality and Order Ottoman Siyasetname*, which is based on his doctoral dissertation on Ottoman Siyasetname. Information is given about the content of the sections and then a general assessment is made. At the last section some critics on the book are attached.

Keywords: Ottoman History, Justice, Ethics, Order, The Ottoman Siyasetname.

MAKALE BİLGİSİ | ARTICLE INFORMATION

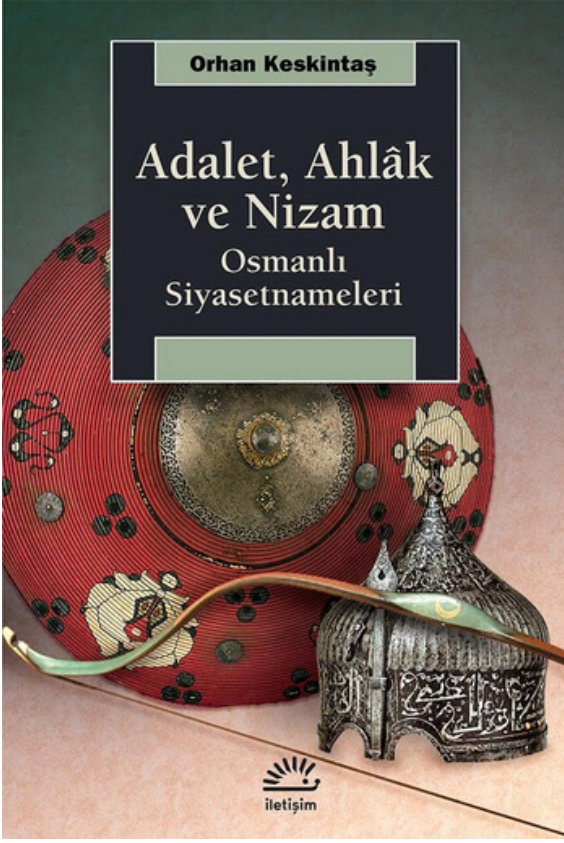
Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi | Article Type: Book Review
Geliş Tarihi: 24 Haziran 2022 | Date Received: 24 June 2022
Kabul Tarihi: 12 Eylül 2022 | Date Accepted: 12 September 2022

ATIF | CITATION

Keleş, Ahmet. "Keskintaş, Orhan. *Adalet, Ahlâk ve Nizam Osmanlı Siyasetnameleri*". *Kadim* 5 (Nisan 2023), 199-204.
doi.org/10.54462/kadim.1135105

*Doktor Adayı, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, ahmetkeles71@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2131-9614.

Orhan Keskintaş'ın 2017 yılında İletişim Yayınları tarafından okuyucu ile buluşturulan *Adalet, Ahlâk ve Nizâm Osmanlı Siyasetnameleri* adlı eseri, yazarın 2016 yılında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Filiz Zabcı danışmanlığında hazırladığı "Osmanlı Devleti Döneminde Yazılan Siyasetnamelerde Adalet, Ahlâk ve Nizâm Düşüncesi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı doktora tezine dayanır. Eser, giriş dışında beş bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında siyasal ve toplumsal benliğin oluşmasına katkı sağlayan ve siyasetnamelerde önemli bir yer tutan adalet, ahlâk ve düzen kavramları ile bu kavramların tarihi süreç içerisinde oynadığı roller, Osmanlı kurumlarının oluşum ve işleyişindeki önemleri ve Osmanlı hegemonya stratejisi içerisindeki rolleri analiz edilir. İncelenen kavramlar Osmanlı düşüncesinin din, siya-

set, kelâm, fıkıh ve ahlâk gibi farklı disiplinleriyle ilişkilidir. Yazar, bu durumu çalışmanın zorluklarından biri olarak değerlendirir ve kavramların farklı disiplinler altında gelişmesinin, söz konusu anlam dünyasını bütüncül olarak anlamayı zorlaştırdığını ifade eder. Ne var ki Osmanlı tecrübesinin ne olduğu kadar ne olmadığına da vurgulanması ve Osmanlı zihniyet ve toplumunun daha iyi anlaşılması için içeriden analiz edilmesi gerekmektedir, zira kavramlar, tarihin hafızasıdır. (s. 9-10).

Osmanlı toplum ve düşünce yapısı incelenirken iki temel yaklaşım ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki, Ortodoks eğilimi temsil etmekte ve güçlü bir bürokratik yapıya dikkat çekmektedir. Bu yaklaşımı benimseyenler Osmanlı toplum ve düşüncesini yöneten ve yönetilenler ayrışması ve siyasal elit içi ayrışmalar çerçevesinde ele alır. Ömer Lütfi Barkan ve Halil İnalçık bu düşünceyi savunan iki önemli tarihçidir. Ancak onların bu yaklaşımı çeşitli eleştirilere neden olmuştur. Bu eleştirilerden bazıları kurumsal yapının merkezine toprak sistemini yerleştirmeleri ve eşitlikçi, durağan bir toplum yapısı resmetmeleri hakkındadır (s. 11).

Yazar, ikinci yaklaşımı benimseyenlerin Osmanlı toplumsal ve siyasal yapısını merkez-çevre ilişkisi içerisinde ele aldığını ve bu analizde temel problematiğin devlet ile toplum arasında olduğuna vurgu yapar. Bu yaklaşımı benimseyenler, devletin uzlaşmacı rolüne vurgu

yaparak, tımar sisteminin meşruiyet ve adalet ekseninde değerlendirildiğini ve patrimonyalizmin merkezi bürokrasi ile ilişkili olduğunu kabul ederler (s. 12-13). İkinci yaklaşımı benimseyen Keyder ve İslamoğlu, birinci yaklaşımı benimseyenleri, merkezi bürokrasiye ve toprak sistemine ayrıcalık tanıdıkları, İnalıcık'ı ise adalet sistemini belgelerde yer alan şekilde kabul ettiği için eleştirirler (s. 13).

Eserin birinci bölümü “Osmanlı Siyasal Düşüncesinin 9.-14. Yüzyıldan Devraldığı Miras (1. Epistemik Çerçeve)” başlığını taşır. Bu bölüm siyasetnamelerin konularının belli bir gelenek içinde süreklilik taşıyan felsefi ve dinsel bir temele dayandığını izah eden bir tanımla başlar. Adaletin kullanım biçimleri, nefis-ahlâk ilişkisi, halife-sultan ayrışması gibi çeşitli konular da bu bölüm içerisinde incelenir.

İkinci bölümde “Siyasetnameler ve Osmanlı Siyasetnamelerinin Genel Özellikleri” incelenir. Siyasetnameler devlet yönetimi ve teşkilatı hakkında bilgi veren, devlet aklının nasıl kazanılacağı ve nitelikleri hakkında betimleyici metinlerdir. Siyasetnamelerde tasavvuf, kelam, felsefe ve fıkıhın birçok konusu işlendiğinden siyasetnameleri sınıflandırmak oldukça güçtür (s. 97). Bu bakımdan, siyasetnamelerin, İslam (Din), Orta Asya (Devlet) ve Yunan (Felsefe) olmak üzere üç farklı felsefi kültürün gerilim, çekişme ve sentezinin eseri olduğu, bu geleneklerde hükümdarların halife ve filozof olarak resmedildiği, üç geleneğin siyasal aktör olarak seçkinler, ulema ve filozofları öne çıkardığına vurgu yapılır (s. 100-101).

Çalışmanın üçüncü bölümü “Osmanlı Siyasetnamelerinde Adalet Düşüncesi” başlığını taşır. İslam ve özelde Osmanlı düşüncesinde adalet kavramının sadece siyaset ve hukukun konusu olarak ele alınmayacağı ifade edilir. Osmanlı siyasetnameleri, adalet, hukuk, ahlâk ve devlet aklını kapsamakla birlikte kişisel olgunlaşma, âleme ait olma bilinci ve ontolojik inançları da içermektedir. Osmanlı siyasetnamelerinde adalet düşüncesi incelenirken temel sorun, adaletin alanı ve nerede aranması gerektiğinin tespit edilmesidir (s. 135-136). Çalışmada nizamın, siyasetname, hukuk ve varlık felsefesinin üç adalet alanı olan fert, devlet ve alem üzerinden sağlanmaya çalışıldığı da belirtilir (s. 135-136). Osmanlı ve İslam düşüncesinde adaletin öncelikle kişinin kendi alanı ile ilgili olduğunu belirten yazar, adaletin hikmet, iffet ve şecaat erdemlerinin birleşmesiyle oluştuğunu, siyasetnamelerde adaletin kişinin kendisini arındırmak için girdiği yolda sahip olması gereken erdem olarak tanımlandığını ifade eder (s. 137-138, 143-144).

Dördüncü bölüm “Osmanlı Siyasetnamelerinde Ahlâk Düşüncesi” başlığını taşır. Ahlâkın nefis üzerinden değerlendirilmesi, nefis kavramının hem dîni hem de felsefi literatürün ortak analiz birimi olmasına bağlanır. İnsanın mahiyetinin nefis aracılığıyla anlaşılmaya çalışılacağı; insanın, bedenî güçleri ve nefsin doğası üzerine kurulan bir benzeşimden yararlanılarak “küçük nefis”, devletin ise “büyük nefis” olarak ahlâk teorisinin merkez kavram çifti olduğu belirtilir (s. 211-212).

Beşinci ve son bölümde “Osmanlı Siyasetnamelerinde Nizâm Düşüncesi” incelenir. Bu bölümde adalet ve ahlâk kavramlarının nizâm fikrinde nasıl birleştiği tasvir edilir. Nizamın sadece siyasi ve toplumsal yaşamda değil, düşüncede de aranması gerektiği, nizâm düşüncesinin âlemin, adalet üzerine kurulduğu ve insanlarla etkileşim içerisinde olduğu inancına dayandığı ifade edilir (s. 273-275).

Eleştiriler

Osmanlı Devleti, yazarın da siyasetnamelerde yer alan şekliyle ifade ettiği gibi adalete oldukça önem vermiştir. Ancak anlayış bu şekilde olmasına rağmen işleyişte bazı problemlerle karşılaşmıştır. Adaletin sağlanması yolunda tebaaya tanınan şikâyet hakkı, teoride kadın erkek ayrımı gözetilmeksizin tanınan haklardan biridir. Haksızlığa uğrayan biri en yakınındaki adli mercie başvurabileceği gibi, en üst şikâyet mercii olan Divan'a da başvurabilirdi. Ne var ki uygulamada şikâyet hakkının kullanımı noktasında evlilik, ikamet, toplum yapısı, eğitim, ulaşım gibi bazı engeller bulunabiliyordu. Reaya bulunduğu yerdeki kadı mahkemesinde şikâyetini çözüme kavuşturamazsa Divan'a gelmek zorunda kalabiliyordu. Bu imkâna da dönemin şartları düşünüldüğünde herkes sahip değildi.¹

Osmanlı siyasetnameleri ile bu metinlerin temel kavramları olan adalet, ahlâk ve nizâm kavramlarına dair teorik açıklamalar sunan bu çalışmanın kısmen eksik yönlerinden biri, siyasetnamelerin teoride sunduklarını aktarırken pratikte bu aktarılanların ne kadar gerçeği yansıttığı noktasına fazla temas etmemesidir. Yazar, siyasetname müelliflerinin tımar sistemini savundukları, siyasal meseleleri idari meseleye dönüştürerek anladıkları, Osmanlı Devleti'nin dışındaki gelişmelere kayıtsız kaldıkları için çağdaşları tarafından eleştirildiklerini belirterek onları kendi gerçeklikleri içine yerleştirmeye çalışmışsa da bu yeterli olmamış, tarihsel aktörler olarak siyasetname yazarları kitabın zayıf noktalarından biri olarak kalmıştır. (s. 110).

Siyasetnamelerin sayısının 17. yüzyılda artmasının, bu dönemde yaşanan nüfus artışı, celali isyanları, mâli buhranlar ve askeri sistemdeki dönüşümlerle bağlantısı bilinmektedir. Dolayısıyla bu metinler dönemin şartları dikkate alınarak okunmalı ve siyasetnamelerin mutlak doğruları ifade ettiği varsayılmamalıdır. Klasik Osmanlı sistemindeki değişim ve dönüşümleri bozulma olarak değerlendiren siyasetnamelerin *kânûn-ı kadîme* dönüşmesi gerektiği şeklindeki yorumları da bu bağlamda ihtiyatla karşılanmalıdır. Siyasetnamelerde sorunların sebebi genel olarak, tımar sisteminin bozulması ve *kadîme* aykırı olarak ocağa dışarıdan asker alınması şeklinde değerlendirilir ki bu vurgu da gerçeği bütünüyle yansıtmaz. Avusturya ile yapılan uzun savaşlar dolayısı ile tüfek kullanmasını bilen kişilere ihtiyaç duyulması dışarıdan asker alımını gerektirmiş, bu durum tımar sisteminin giderek işlevini kaybetmesine neden olmuştur. Paralı asker adı altında dönemin Avrupa ordularında da kendine yer bulan bu uygulama mâli açıdan devletlerin daha çok işine gelmiştir. Zira savaştan sonra bu askerler terhis edilmiştir.²

Çalışmada, 16. yüzyılda *kânûn-ı kadîme* müracaat edilmesinin bu yüzyılda başlayan bir elit değişiminin habercisi olduğu, siyasetname yazarları Mustafa Ali ve Koçi Bey'in orduya dışarıdan asker almanın yanlış olduğunu ifade ettikleri belirtilir. Kitâb-ı Müstetâb'da, Türkler ve diğer unsurların para karşılığı dirliklere geçmesi ve yeniçeri ocağına "ecnebi(!)" karışmasından dolayı buranın herc ü merc olduğuna vurgu yapılır. Yazarın burada (!) işareti

1 Şikâyet hakkının kullanımına dair detaylı bilgi için Bk. Murat Tuğluca, *Osmanlı Devlet Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2016).

2 Askeri sistemde yaşanan bu dönüşüm sosyal hayata da yansımıştır. Zira terhis edilen askerler eşkıyalığa başlamış ve devlet bunun olumsuz sonuçları ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Siyasetname yazarları ile dönemin değerlendirilmesine dair Bk. Rıfa'at Ali Abou El-Haj, *Modern Devletin Doğası*, (İstanbul: İmge Yayınları, 2000); Mehmet Öz, *Kanun-ı Kadîmin Peşinde Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2015); Cornell Fleischer, *Osmanlı İmparatorluğunda Aydın Ve Bürokrat Tarihi Mustafa Âli* (İstanbul: Doğu Batı Yayınları), 2021.

kullanması, bu ifadeyi yanlış anladığını düşünmemize sebep olmuştur. Zira ecnebi kelimesi dışarıdan kuruma katılanları ifade eden bir kelimedir ve olumsuz anlama gelen veya gayr-ı müslim tebaayı ifade etmek için kullanılan bir kelime değildir. Anlamı, gelenek dışı bir asker temini durumunu ifade etmekten ibarettir. Yazarın bu işaret ile neyi ifade etmek istediği noktası izaha muhtaçtır (s. 182-183).

Yazar, Cornell Fleischer'e atıfla Babür ve Özbek devletinin kendilerini soya, Safevilerin dine dayandığı, Osmanlı Devleti'nin ise ne soya ne de dine dayandığını, meşruiyetini sağlamak için adalete dayanması gerektiğini ifade etmiştir. Osmanlı Devleti yazarın belirttiği gibi adalete oldukça önem vermiştir. Ancak bunu ifade ederken hanedana veya soya dayanmadığını söylemek doğru bir ifade değildir. Osmanlı Devleti sonuçta bir hanedan devletidir (s. 182).

Osmanlı ekonomisinin ahlâki kökenlerine dikkat çeken yazar, bu ilkelerin eşitlik, iş birliği ve dayanışma, itidal ve şefkat olduğunu belirtir. Yazar narh, kalite, fiyat ve ölçülerle ilgili cezalandırma politikasında itidalin esas alındığını, insan tabiatından dolayı hataların hemen sert bir şekilde cezalandırılmayarak, ilk defa işlenen suçların genelde affedildiğini ifade etmektedir. Yazar, yorumu Mehmet Genç'in *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* kitabından yararlanarak yapmaktaysa da yorumuna dayanak olarak net bir örnek veya ilk defa işlenen hangi suçların affedildiğine yönelik bir bilgi vermediğinden bu, zayıf bir argüman olarak kalmıştır (s. 226-227). Yazar, Osmanlı'da devletin, kendi varlığının gerekliliğini etik ve dinsel kaygılarla ifade ettiğini, sultanın genel ahlâka aykırı ferdi davranışlarının ise mûsamaha ile karşılandığını belirtir (s. 239-240). Ne var ki çalışmada, kimlerin mûsamaha ile karşılandığına yönelik bir açıklama sunulmamaktadır. Teorik bir eser olarak kaleme alınan çalışmada örneklendirmeye çalıştığımız gibi bazı hususların açıklanması ve temellendirilmesi gerekmektedir.

Son olarak nizâm ve elitler ile ilgili başlıkta yazar, 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ayanların merkezî otoriteye başkaldıracak güce ulaşamadıklarından, kolay bir şekilde tasfiye edildiklerini belirtir (s. 292-293). Bu, gerçeği bütünüyle ifade eden bir tespit değildir. Dahası, ayanların kolay bir şekilde tasfiye edildiklerini söylemek de iddialı bir ifadedir.³

Sonuç olarak bir doktora tezi olarak teorik yönü ağır basan bu çalışma, Osmanlı siyasal düşüncesi ile arka planında yer alan saikler, adalet, ahlâk ve nizâm kavramlarının Osmanlı devlet ve toplum anlayışındaki yeri, hizipler arasında yaşanan çekişmeler ve siyasetname yazarlarının bakış açılarını ifade etmesi açısından önemlidir. Çalışmanın zayıf yönü ise teori ve pratik arasındaki paralellik ya da farklılıkları yansıtmama konusundadır. Yazar, adalet, ahlâk ve nizâm kavramlarının bütüncül bir bakış açısı ile Osmanlı zihninin ve toplumsal yapısının kurulmasında büyük rol oynadığını belirtir. Esnek bir bakış açısı geliştirmeye çalıştığını belirten yazar, çalışmanın bir amacının da çağdaş İslam düşüncesinin zaman ve mekân

3 Mısır'da Cezzar Ahmed Paşa ile Mehmet Ali Paşa, Vidinde ise Pazvantoğlu Osman Paşa'nın kurduğu idare tarzına karşılık Osmanlı yönetiminin bu isimleri tasfiye etmek için gösterdiği çabaya dair Bk. Fatih Yeşil, *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu Osmanlı İmparatorluğunda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016), 205-215; Bosna'da ise Gradacac kalesi kapudanı Hüseyin Kapudan isyan ederek Bosna Valisi olmuş ve bir yıl Bosna'yı elinde tutmuştur. Devlet onu tasfiye ederken büyük çaba harcamıştır. Bosna kapudanları 18. yüzyılda ayanın işlevini görmeye başlamıştır. Bu konu ile alakalı detaylı bilgi için Bk. Fatma Sel Turhan, *Eski Düzen Adına Osmanlı Bosna'sında İsyân (1826-1836)* (İstanbul: Küre Yayınları, 2013); Fatma Sel Turhan, "The Rebellious Kapudan of Bosnia: Hüseyin Kapudan (1802-1834)", *Osmanlı Araştırmaları-The Journal of Ottoman Studies* 44 (2014), 457-474.

algısını eleştirmek olduğunu, önerisini ise adalet, ahlâk ve nizâm kavramlarının siyasal alana yeniden girmesi gerektiği şeklinde ifade eder.

KAYNAKÇA

- Fleischer, Cornell. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aydın ve Bürokrat Tarihçi Mustafa Âli*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2021.
- Öz, Mehmet. *Kanun-ı Kadimin Peşinde Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.
- Tuğluca, Murat. *Osmanlı Devlet Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2016.
- Turhan, Fatma Sel. *Eski Düzen Adına Osmanlı Bosna'sında İsyan (1826-1836)*. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- Turhan, Fatma Sel. "The Rebellious Kapudan of Bosnia: Hüseyin Kapudan (1802-1834)". *Osmanlı Araştırmaları-The Journal of Ottoman Studies* 44 (2014), 457-474.
- Yeşil, Fatih. *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.